

Szemelvények Mezey Katalin és Vasy Géza előadásából

Az irodalmi folyóiratok helyzetéről

A 2003-as Tokaji Írótáborban az irodalmi folyóiratok helyzete volt a téma, alig egy évvel később, 2004 májusában pedig Ócsára hívták az irodalmi folyóiratok szerkesztőit a Duna-part irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat készítői. A tanácskozás *Büki Attila* költő kezdeményezésére, az Ócsai Kulturális Napok keretében jött létre. A Duna-part 2004/3. számában adta közre a találkozón elhangzott előadások, korreferátumok szerkesztett változatát. Most ezekből vett szemelvényekkel próbálunk képeket felvillantani az irodalmi folyóiratok helyzetéről, illetve ennél többről, mert ahogy *Vasy Géza* tanár úr a tanácskozáson elmondta: „Ha valaki ma - vagy bármikor - az irodalmi folyóiratok helyzetéről kíván beszélni, akkor elkerülhetetlenül az irodalom helyzetéről is szól, s ha a magyar irodalom helyzetéről van szó, akkor az a magyar kultúra egészét is érinti, még tágabban pedig az országét is. Ezeken a szinteken oda-vissza lehet és kell is járni, nem illene soha egyik elemét sem elfeledni.“

Mezey Katalin költő:

A rendszerváltozás folyamán az irodalmi élet és a hozzá tartozó intézményrendszer összedől, azt kell mondanom, hogy hál' istennek. Helyet adott egy cenzúra nélküli intézményrendszer kialakulásának, kiépülésének, amely intézményrendszer immár 15 éves múlttal rendelkezik. A szabadság ebben a 15 évben mindannyiunk vitathatatlan élménye és nagy nyeresége volt. Ezek az évek akár biztosíthatóak volna is a magyar irodalom felvirágzását. Azért mondom mindezt feltételes módban, mert mindannyian tudjuk, nem így lett. Az anyagi eszközök hiánya, a gazdasági nehézségek teremtettek ismét kényszerhelyzetet. Ami ebben a másfél évtizedben mégis létrejött, az, hogy úgy mondjam egy a saját vérével táplálkozó intézményrendszer: azoknak az embereknek a feltétlen odaadását, elkötelezettségét igényli, akik létrehozták, akik ma is éltetik, működtetik, és akik a kortárs magyar irodalomnak un. „hordozórakétái“. Idézőjelben használom ezt a kifejezést, mert a hordozórakéta lendületet, erőt sugalló fogalom, ez az intézményrendszer pedig - akár a könyvkiadókat, akár a folyóirat-kiadókat nézem -, lehetetlen helyzetben, vergődve, egyik napról a másikra él. Ha merünk egy kicsit előre tekinteni, az az érzésünk, hogy már nem sokáig: adósságoktól oly mértékig elnehezült, hogy mindannyian érzékeljük, az egyre hátrányosabb gazdasági viszonyok közt ez így már nem sokáig folytatható.

Az Európai Unió országaiban minden kisebb és közepes nyelvterülettel rendelkező országban az elmúlt 20 évben egy átgondolt, komoly anyagi eszközökkel ellátott támogatási rendszer jött létre az anyanyelvi kultúra fennmaradása érdekében. Az anyanyelvi kultúrában a szépirodalom az elsőszámú szereplő. Íróikról életpálya-modell létrehozásával gondoskodnak az olyan országok, mint Hollandia, Belgium, Svédország, Norvégia, Dánia, és persze Finnország is, de ebben nem képez kivételt a jóval szegényebb Spanyolország vagy Portugália sem, hogy Írországot ne is említsen, amely a kultúrának nyújtott támogatás tekintetében élenjár.

Körültekintő építkezéssel teremtették meg a kortárs irodalom és a klasszikus irodalom létfeltételeit. Azért teszik ezt, mert érzékelik a nyelvi uniformizálódás veszélyes tendenciáját, amit az angol-amerikai kultúra vagy inkább civilizáció hatalmi helyzete hoz magával. (...)

A nyelvi imperializmus veszélyét érzi az Európai Unió minden kis vagy közepes nyelvterületű országa, és ezért hozták létre, azt az életpálya-modell, amely az alkotó munkát, az abból való megélhetést méltó szinten biztosítja a kezdő íróknak éppúgy, mint az idősebb generációk tagjának, ha megjelenő műveiből nincs kellő bevétele (pl. a költőknek). Ösztöndíjat nyújtanak számukra nem egy évre, nem két évre, és korhatár nélkül. A kortárs irodalmi

műveknek kellő publicitást biztosítanak, felvásárolják azokat a közkönyvtárak számára, és állami költségvetésből finanszírozott műfordítási alapítványt működtetnek. (...)

A mai magyar szépirodalmi folyóiratok és könyvkiadók egyik bizonytalan és elégtelen pályázattól a másikig vergődve olyan állami feladatot látnak el, amit az Európai Unió más országaiban komoly költségvetési támogatással végeznek megbecsült társaik. A saját nemzetük, saját kultúrájuk és anyanyelvük sorsa iránt felelősséggel elkötelezett politikusoktól nem idegen az a belátás, hogy akkor marad meg egy ország szuverenitása, ha megőrzi anyanyelvét, ha anyanyelvi kultúrája, irodalma nem múzeumi tárgy, hanem élő, a hagyományokat megőrző, a közösséget összetartó és megőrkítő érték, amelynek élő alkotói vannak, kell, hogy legyenek. (...)

Tehát aki átgondolja a modern nemzeti közösségek, a mai társadalmak helyzetét, az rájön arra, hogy az anyanyelvi írásbeliség és olvasáskultúra támogatása végső soron egy állam fennmaradásának alapkérdései közé tartozik.

Ha nincs anyanyelvi kultúra, ha egy közösség tagjai már nem olvasnak és nem írnak az anyanyelvükön, ha nem őrzik, és nem dokumentálják, nem tudatosítják, mondjuk Európában, mondjuk az egész világon, a saját kultúrájuk fontosságát, országuk történeti létét, akkor nagy valószínűséggel előbb-utóbb elvesztik identitásuk alap-

ját, és beleolvadnak pl. az Európai Egyesült Államokba, más nyelvek, más kultúrák vazallusává, gyarmatává lesznek: eltűnnek, felolvadnak egy uniformizált világkultúra generálszószában.

Tehát ezért értek egyet avval, amit már Krúdy Gyula is tudott, hangsúlyoztam, de még egyszer hangsúlyozom: „...amikor mindenki szegény volt Magyarországon, még mindig akadt egy mindenkinél szegényebb ember. Ez pedig nem volt más, mint a magyar író, akinek még az sem jutott osztályrészül, hogy sorsáról rendelettel gondoskodjanak“.

Nem mi találtuk ki, nem ma született a gondolat, hogy igenis kormányzati-parlamentari törvénnyel, rendelettel kell gondoskodni a magyar irodalom sorsáról. Már Krúdy is végzetesnek látta, hogy a korabeli rendeletek, törvények nem gondoskodtak róla. Persze, hogy ennek költségvetési következményei is kell, hogy legyenek. Az írásbeliség, az anyanyelvi kultúra, az olvasáskultúra életben tartása, illetve az ehhez szükséges feltételrendszer létrehozása a kormányzati döntéshozók és a magyar parlament kötelessége.

Sajnos, távol vagyunk még a megvalósulástól, de az irodalmi törvény szükségességének gondolata azért felhangzik napjainkban. Azt hiszem, hogy minél tudatosabban hangoztatjuk, annál több az esélye annak,

hogy valamikor valóra válik. Én biztos nem fogom megérni, de vannak körünkben fiatalok is, ők remélhetőleg megérik.

Vasy Géza irodalomtörténész:

Vagy hat éve hívjuk a kultúrával foglalkozó minisztériumot a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának. Aligha álllok egyedül azzal a véleménnyel, hogy a mi nemzeti kulturális örökségünk legnagyobb tömbje, legnagyobb százaléka nem más, mint a magyar irodalom. Nem azért gondolom ezt, mert irodalmár vagyok, hanem azért, mert körülnézek ezer év összegyűlt értékében. És sajnos azt kell mondanom, hogy pártoktól, kormányoktól, miniszterektől függetlenül ez a minisztérium a magyar irodalmat pusztán szavakban is csak ritkán tekinti fontos értéknek, legfontosabbnak pedig még véletlenül sem tartja. Ez ügyben viszont már feltűnően árulkodóak a számok. Mindenki nagyon pontosan tudja, hogy a magyar filmművészetre, a színházakra, az egyetlen fővárosi operaházra sokkal nagyobb összegeket fordít a magyar állam, mint az irodalomra. Nagyon helyes, s tudható, hogy így sem elegendő ez a támogatás. Am engedtettség meg egy szemléletes példa. Ha például az operaház éves támogatásának a felét megkaphatná az irodalom, akkor minden valamirevaló író szinte minden évben

öztöndíjat kaphatna vagy tisztos honoráriumot új könyvére. Ez persze abszurd álomnak mutatkozik, pedig csak évi hárommilliárd forintból lenne szó.

Mindenki tudja, hogy irodalmunk legfőbb támogatója a Nemzeti Kulturális Alap. Ennek van egy tíztagú Szépirodalmi Kuratóriuma, amelynek negyedik, utolsó éve tagja vagyok magam is. Két éve került hozzánk a szépirodalmi folyóiratok támogatása is, amely addig egy másik kuratórium feladata volt. 2003 végén, az új évre szóló pályázatra 85 hazai és határon túli lap pályázott, és 66 kapott támogatást, összesen 231,5 millió forintot. Ez nagyságrendileg azonos volt az előző évvel. Elég gyakran lehet hallani írók, szerkesztők és hivatalnokok körében is, hogy túl sokan vagyunk. Túl sok az író, túl sok a folyóirat, a megjelenést igénylő könyvkézirat. (...)

Annyi ember tud már irodalmi igénnyel, elfogadható színvonalon írni, hogy erre azt mondja a társadalom egy része: erre már nincsen szükség, ez elfogadhatatlan, felesleges. Én azonban egyáltalán nem tartom akkora bajnak, hogy ennyi író van. Gondnak gond, de nem baj, a gondok pedig jóakarattal kezelhetőek lehetnek. Nyilván azért van ennyi folyóirat, mert ilyen sok az író. Maga az irodalmi élet igényli a sok folyóiratot. Számosan leírták már az utóbbi években, hogy 1990 óta irodalmunk legfőbb megjelenési, létezési formája a folyóirat.

2003 nyarán, a Tokaji Íródtáborban éppen irodalmi folyóirataink helyzete volt a téma, és ott is elhangzott olyan javaslat, mely szerint elég volna körülbelül húsz folyóirat a magyar irodalom számára, és akkor nyilván sokkal több támogatás jutna egy-egy lapra, akkor azok sokkal több honoráriumot tudnának fizetni, és így nem az irodalmi tömegtermelés, hanem a minőségi lehetne a meghatározó. Utánaszámoltam, hogy a tavalyi 231 millió forint miként került felosztásra. A megítélt összeg szerint sorrendbe állítva a folyóiratokat, az első tíz majdnem a felét kapta meg a teljes keretnek. Az első huszonöt folyóirat a háromnegyedét. Ha tehát azt mondanánk, hogy a többinek, azaz 41 lapnak nem kell támogatást adni, akkor is csak egy kevéske morzsával jutott volna több az első 25 folyóiratnak. A többi viszont meghalt volna. Ez senkinek sem lett volna jó. Sem a versenyhelyzetnek, sem azoknak az íróknak, akik ily módon kiszorulnának a nyilvánosságból. Ellenem vehető, hogy ezek nem a legjelentősebb alkotók. Ám ki képes eldönteni egy folytonosan újabb és

újabb nemzedékeket, alkotókat és műveket bemutatni kész irodalmi életben, hogy ki és mi az igazán jelentős? S ki sejtheti előre, hogy a szürkébbnek mutatózó tehetség mikor válik képessé valami rendkívülire? Az irodalmi tehetség nincs feltétlenül életkorhoz kötve. Vannak, akik érett életkorban hoznak létre klasszikus értéket. (...)

Mégis, a nyomorúságos helyzet ellenére is szüksége van a magyar kultúrának, a magyar nyelvnek ezer és még több íróra, szüksége van határon innen és túl akár száz szépirodalmi-kulturális folyóiraatra. Szükség van olyanokra, amelyek az egész magyar nyelvterületet meg tudják célozni, olyanokra, amelyek az országon belül tudnak közérdeklődést kelteni, de azokra is multhatatlanul szükség van, amelyek egy régió érdeklődését kelthetik inkább csak fel. Tudjuk, hogy a régióknak is sokféle szintje van. Nálunk hagyományosan a megyék szintje a legismertebb és legfontosabb, de még azoknál szűkebb szintek is lehetnek sajátos irodalmi életet. (...)

Nem tudjuk, azt hiszem, nem tudhatja senki sem közülünk, hogy miként fog alakulni a magyar nyelvnek és a magyar irodalomnak a jövője történelmi távlatban, az

Európai Unióban. Van, aki máris komolyan aggodódik, van, aki igen derűs. Egy azonban bizonyos. Csakis mi magyarok vagyunk azok, akiknek nélkülözhetetlenül fontos a magyar nyelv, tehát a jövőjéért is min-

ket terhel a felelősség. Ha mi nem őrizzük, ápoljuk, gazdagítjuk ezt a nyelvet, akkor másra sem számíthatunk. Ezer és ezer mai Kazinczy Ferencre van szükség, és szavakra figyelő milliói és millió polgárra. S a nagyon megfigyelt társadalmi rang, erkölcsi elismerés visszerelésére.

No és elhallgathatatlanul: nagyobb anyagi támogatásra is. Úgy látszik, mintha a szakpolitika kezdené belátni, hogy valami érdemlegeset kellene tenni az irodalommal, de nem képes önmagát sem megszervezni ez ügyben. A politikusok egészét, a képviselőházat pedig amúgy sem érdekli a művészetek helyzete. Gyakorlatilag nincsenek is művészek a képviselők között, még Mikszáth Kálmán módjára, kormánypartí mamelukként sem. 1990-ben még több író, művész, alkotó értelmiségi volt képviselő, most ez valamiért természetellenesnek mutatkozik. Így azonban az érdekérvényesítés elvi lehetősége is megszűnőben van. Pedig nagyon sokat lehetne segíteni, egészen kis összegekkel is. Például a folyóiratok ügyében. (...)

A nyugati államokban, különösen a kisebb lélekszámú népeknél következetesen támogatják az olvasáskultúrát, a könyvtárakat, a kortárs irodalmat. Ha Magyarországon ezer könyvtárnak, városi, középiskolai, felsőoktatási intézményi könyvtárnak mondjuk 10-10 folyóiratot az állam előfizetne, ez éves országos szinten, fölfelé kerekítve mintegy 40 millió forintot jelentene. Nem többet. És havonta tízezer lapszám kerülhetne az olvasók kezébe. Ez főként az oktatási intézményekben lenne kulcsfontosságú, hiszen a kortárs irodalom olvasójává a középiskolákban és a felsőoktatási diákevekben válhat leginkább valaki. (...)

Énnekem szakmám a modern magyar irodalommal való foglalkozás, és körülbelül húsz folyóiratnak veszem minden számát, de végelovásúkra már nincs elegendő időm. A többiekkel alkalmasszerűen találkozom. Gondoljunk akkor egy középiskolai tanárra. Ő miként juthat hozzá a számára kívánatos, szükséges információkhoz?

Ha volna egy olyan havilap, mint a hetvenes-nyolcvanas években a Látóhatár, s ilyené lehetne a Szépirodalmi Figyelőt fejleszteni, akkor ott láthatná az érdeklődő az ajánlásokat, a kiemelt közleményeket, a bibliográfiát, utána tudna nézni mindennek.

A folyóiratoknak természetesen nemcsak önmaguk népszerűsítése a feladatuk, hanem az egész magyar irodalomé.

„Csakis mi magyarok vagyunk azok, akiknek nélkülözhetetlenül fontos a magyar nyelv, tehát a jövőjéért is minket terhel a felelősség. Ha mi nem őrizzük, ápoljuk, gazdagítjuk ezt a nyelvet, akkor másra sem számíthatunk.“

The image shows a vertical stack of four Hungarian literary magazines. At the top is 'PoLisz', a small magazine with a dark cover and white text. Below it is 'MAGYAR NAPLÓ', which features a portrait of a man in a suit. The third magazine is 'JELENKOR', with a bright yellow cover and the title in large, bold letters. At the bottom is 'KORTÁRS', which has a dark cover with a large, high-contrast image of a person's face. The text 'Irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat' is written vertically on the right side of the stack.